

GENTSE REVOLUTIONAIRE FIGUREN

CHARLES VAN HULTHEM

Charles van Hulthem is waarschijnlijk de enige Gentse revolutionair waaraan de Gentenaars enige herinnering bewaren. Een straat werd naar hem genoemd (zie voetnota 1 en fig. 1) waardoor zijn stadsgenoten hem - veel te lauw volgens Jozef E. Nève - eren voor de uitzonderlijke diensten die hij aan zijn geboortestad en in bepaalde gevallen zelfs aan de hele natie bewezen heeft. Men is eigenlijk vergeten dat hij, heel lang geleden, de grondlegger geweest is van de universiteitsbibliotheek, dat hij de stichter was van de plantentuin (2) die later aan de basis zou liggen van de beroemde Gentse Floraliën, dat hij grote tentoonstellingen organiseerde van levende kunstenaars, iets wat nog nooit eerder gebeurd was; dat dank zij zijn tussenkomsten ontelbare van de mooiste Gentse kunstwerken en monumenten van de brute vernieling gespaard gebleven zijn (3), terwijl hij zijn hele leven lang met een zeldzaam geduld een grote verzameling waardevolle boeken wist bijeen te brengen, die na zijn dood door de nieuwe Belgische staat zouden aangekocht worden en het fonds uitmaken van de "Réserve Précieuse" (4) van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.

Charles van Hulthem werd geboren te Gent op 17 april 1764 in een gegoed-

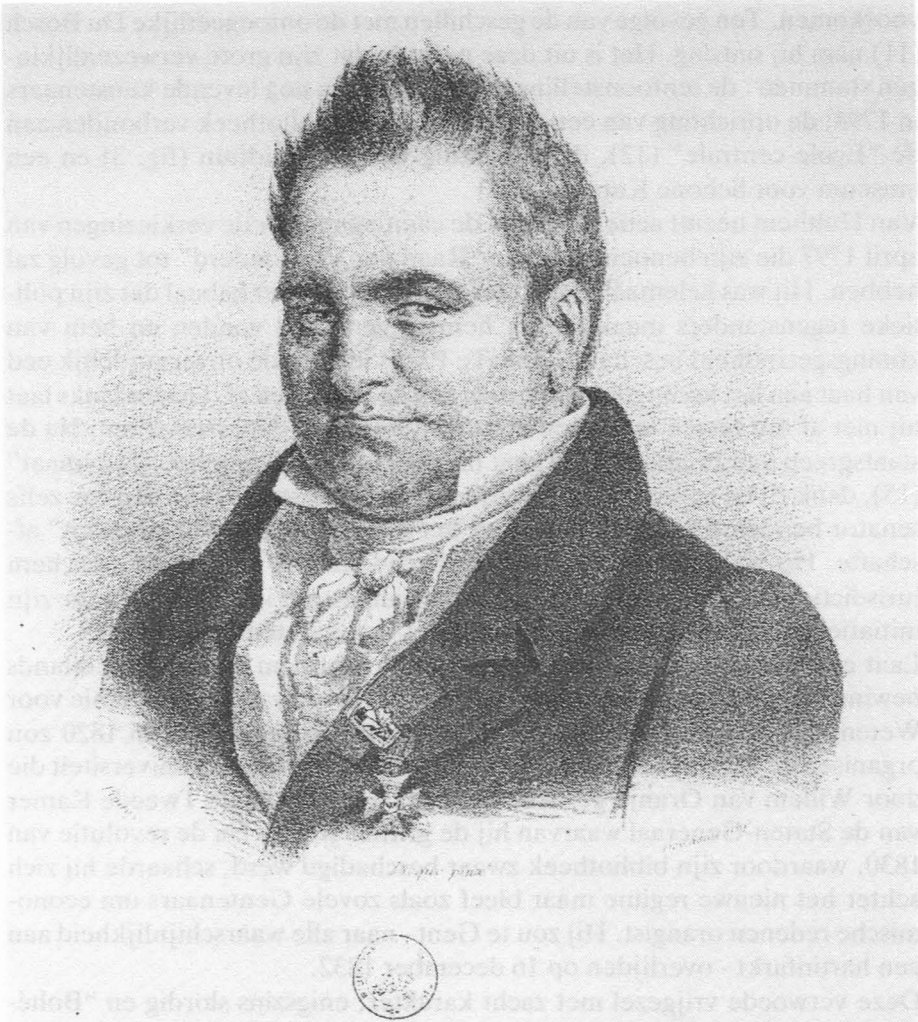

Fig. 1.

de patriciërsfamilie. Reeds op vijfjarige leeftijd verloor hij zijn vader en werd verder door zijn moeder opgevoed. Zij was een zeer gevoelige vrouw die reeds in zekere mate gewonnen was voor de ideeën en de noodzakelijkheid van een nieuwe orde der dingen. Ze liet haar zoon inschrijven in het college bij de Augustijnen dat hij tot in de poësis zou volgen. In elke klas behaalde hij de prijs van uitmuntendheid. Maar mevrouw van Hulthem verwachtte dat aan haar zoon een andere opleiding zou gegeven worden dan deze die de Augustijnen hem voorbestemd hadden. Het is daarom dat ze hem de rethorica liet volgen in het Koninklijk Theresiaans College, waar het onderwijs door de verlichtingsidee doordrongen was met als voornaamste doel : eerder nuttige staatsburgers vormen, dan enkel maar trouwe onderdanen van de katholieke kerk. Was het in dit Theresiaans college of bij de familie Capron te Rijsel, waar hij door zijn moeder heen gestuurd was om zich in de Franse taal te vervolmaken, dat hij in contact kwam met de “revolutionaire ideeën”? Waarschijnlijk wel. Na een verblijf van 15 maanden in de grote stad in Noord-Frankrijk volgt van Hulthem gedurende twee jaar de cursus filosofie aan de Leuvense universiteit, maar in 1785 behaalt hij er slechts de titel van baccalaureaat in de rechten, gezien hij onvoldoende de academische lessen gevolgd had die nodig waren om zich voor de proeven van de licentie aan te bieden.

Gedurende de Brabantse omwenteling was hij Vonckist (5) en werd lid van de Collatie benoemd, een nogal turbulente bedoening, onderhands gemanipuleerd door Meyer (6) en die stond te popelen om het Ancien Régime en de oude rechten aan het magistraat en de Staten van Vlaanderen op te dringen. Tijdens de Eerste Oostenrijkse restauratie werd hij niet verontrust, daar de keizer, gebonden door de conventie van Reichenbach (7), een bijna algehele amnestie afgekondigd had ten gunste van de opstandelingen. Maar de jonge Charles werd door de collatie gemandateerd om bij de gevolmachtigde Mercy-Argenteau (8), een hervormingsplan uit te werken in hetwelke hij verzoekt dat aan het volk de macht zou verleend worden zelf zijn mandatarissen te kiezen en eveneens zichzelf te besturen. Hij trekt naar Reims, waar hij de titel van doctor in de rechten behaalt en via een omweggetje langs Parijs terug in Gent belandt.

Bij de komst der Fransen in 1792, werd hij door Meyer benoemd als vertegenwoordiger van de stad Gent bij de Nationale Belgische Conventie die nooit het licht zou zien. Hij protesteerde tegen het vernietigingsbesluit van 15 december. Na Fleurus (9) werd hij als gijzelaar gevangen gezet te Amiens tot wanneer de stad Gent de opgelegde dwangsom betaald had, die door Laurent (10) opgelegd was. Na een verblijf te Parijs, waar hij de meest vooraanstaande wetenschappers van dat ogenblik ontmoette, keerde hij naar Gent terug waar hij tot adjunct-secretaris van de gemeenteraad benoemd werd, en daardoor heel wat rampzalige vernielingen en verminderingen van onze openbare gebouwen, monumenten en kunstwerken kon

CHARLES VAN HULTHEM.

*Président de l'Académie de Dessin, Peinture et Architecture
de Gand, N. de C. n. le 17. Avril 1767. décédé le 11. N. 1809.*

*Le portrait d'un homme de bien et un savant, celui d'un bon citoyen,
répondra des services en un hommage que le respect et l'amour en ont
imposés pour le servir, au monument.*

L'An 1811.

Joan. A. Huisevelde.

Fig. 2.
Lithografie van Pinnoy. (Prentenkabinet Rijksuniversiteit Gent).

voorkomen. Ten gevolge van de geschillen met de ontoegeeflijke Du Bosch (11) nam hij ontslag. Het is uit deze periode dat zijn grote verwezenlijkingen stammen : de tentoonstelling van werken van nog levende kunstenaars in 1794; de oprichting van een zeer uitgebreide bibliotheek verbonden aan de "Ecole centrale" (12), de oprichting van de kruidtuin (fig. 3) en een museum voor Schone Kunsten. (13)

Van Hulthem neemt actief deel aan de campagne voor de verkiezingen van april 1797 die zijn benoeming in de "Raad der Vijfhonderd" tot gevolg zal hebben. Hij was helemaal niet onder de indruk van het kabaal dat zijn politieke tegenstanders maakten die hem te gematigd vonden en hem van koningsgezindheid beschuldigden. Te Parijs legt hij de onvermijdelijk eed van haat aan het koninkdom en trouw aan de republiek af. Desondanks laat hij niet af om tussen te komen voor de Verenigde departementen. Na de staatsgreep van brumaire (14) gaat hij deel uitmaken van het "Tribunaat" (15), dank zij de tussenkomst van zijn vriend Lambrechts (16). Hij zou zelfs senator benoemd geweest zijn, ware het niet dat men het "Tribunaat" afschafte. Hij wordt dan rector van de "Académie de Bruxelles", wat hem jurisdictie geeft over alles wat onderwijs aanbelangt in België en waar zijn initiatieven op opvoedkundig en cultureel vlak niet te tellen zijn.

Laat er ons hier nog aan toevoegen dat van Hulthem onder het Hollands bewind benoemd werd tot secretaris voor het leven van de Akademie voor Wetenschappen en Letteren, die de tentoonstelling te Gent in 1820 zou organiseren. Dat hij curator benoemd wordt aan de Gentse universiteit die door Willem van Oranje gesticht werd, daarna lid van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal waarvan hij de griffier wordt. Na de revolutie van 1830, waardoor zijn bibliotheek zwaar beschadigd werd, schaarde hij zich achter het nieuwe regime maar bleef zoals zovele Gentenaars om economische redenen orangist. Hij zou te Gent - naar alle waarschijnlijkheid aan een hartinfarkt - overlijden op 16 december 1832.

Deze verwoede vrijgezel met zacht karakter, enigszins slordig en "Bohémien", meer boekenmaniak dan bibliofiel, genereus mecenas, gedistingeerd, was desondanks een rasechte revolutionair. In zijn jeugdige drift - want hij is slechts 28 jaar wanneer de troepen van la Bourdonnaye België binnenvallen - heeft hij zich in de politiek gegooid. Hij heeft verkiezingsmanifestaties voorgezeten waar de nieuwe ideeën verdedigd werden. Hij heeft de nieuwe autoriteiten gesteund door juridische tussenkomsten. Hij heeft er toe bijgedragen dat het nieuwe regime vaste voet aan de grond kreeg. Hij is overtuigd van de juistheid van de nieuwe principes en daardoor zou hij een zeer loyaal dienaar van de republiek worden. Hij nam echter nooit deel aan gewelddadige manifestaties of oproerige samenkomsten. De gegrondheid van wetten gaan tegenspreken kwam niet in zijn gedachten op; meer zelfs, wanneer hij belast zal worden met de taak te waken over hun toepassing, zal hij het willekeurig gebruik ervan trachten tegen te

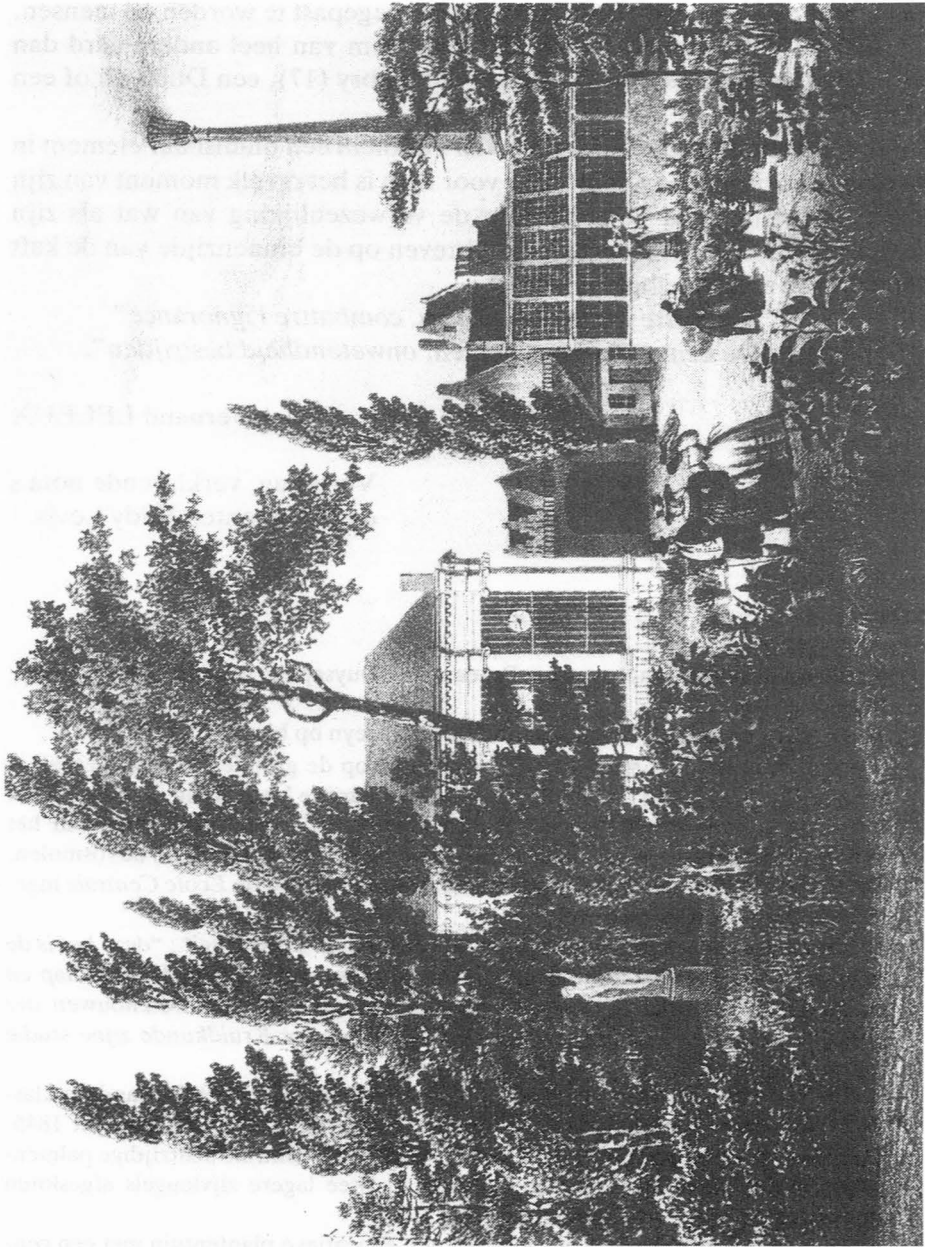

Fig. 3.
De plantentuin in de abdij van Baudeloo was verbonden aan “l’Ecole centrale” en de universiteitsbibliotheek. De eerste en de laatste waren grotendeels verwezenlijkingen van Charles van Hulthem. Het poortje op de achtergrond gaf uit op de Oude Vest. Lithografie van de Peellaert van omstreeks 1857. (Stadsarchief Gent Atlas Goetgebuer L129/15a).

gaan, met de idee dat zij bestemd zijn om toegepast te worden op mensen. De nieuwe politieke structuren zijn voor hem van heel andere aard dan voor een Lambrechts, een Bassenge, een Fabry (17), een Dubosch of een Meyer.

De revolutie is zonder twijfel voor van Hulthem een onmisbaar element in de emancipatie van een volk maar voor hem is het op elk moment van zijn leven de springplank geweest naar de verwezenlijking van wat als zijn devies mag beschouwd worden, geschreven op de binnenzijde van de kaft van één van zijn ontelbare boeken :

“Accroître les connaissances, combattre l’ignorance”

“De kennis doen toenemen, onwetendheid bestrijden”.

Fernand LELEUX

Vertaling, verklarende nota's
en documenten Eddy Levis.

NOTEN

(1) Karel van Hulthemstraat : van het Prudens van Duyseplein naar de Sint-Kwintensberg.

(2) In de “Gids voor Oud-Gent” schrijft Guido Deseyn op blz. 52-53 :

De kruidtuin te Gent werd in 1797 aangelegd op de gronden van de toen afgeschafte Baudeloabdij op initiatief van de invloedrijke Van Hulthem. De plannen ontwierp stadsarchitect Pisson. Daarvoor werden de dienstgebouwen van het vroegere klooster gesloopt, waaronder de brouwerij, de bakkerij en de rosmolen. De Kruidtuin was aanvankelijk als buitentuin gepland bij de *Ecole Centrale* ingericht in het oude klooster.

In 1816 kwam deze tuin onder beheer van de Gentse Universiteit : *“deze hof is de aengenaemste en bevalligste wandelplaats in Gent waer Kunst, Wetenschap en smaeck zich vereenigen. Waer de stille wandelaer zich in 't beschouwen der schoone natuer kan verlustigen, en de beoefenaer der Kruidkunde zijne studie voortzetten en zijne kennis uitbreiden.”*

Er bevonden zich twee oranjerieën : één uit 1829 van architect Roelandt in klassieke stijl en een monumentale wintertuin van architect Van Hoecke uit 1845. Deze laatste serre maakte in die tijd furore met haar centrale achtzijdige palmen-serre, met symmetrisch daaraan aansluitend twee lagere zijvleugels afgesloten door twee klassieke paviljoenen.

Vóór deze laatste oranjarie bevond zich een educatieve plantentuin met een centraal gelegen ronde vijver die in verbinding stond met de Leie en het nodige water leverde voor de besproeiing van de planten. Toen was het Leiewater namelijk nog niet verontreinigd.

In de tweede helft van de vorige eeuw ging men echter op zoek naar een nieuwe plaats voor de botanische tuin, omdat de planten te veel begonnen te lijden onder lucht- en waterverontreiniging. Het was echter pas in 1903 dat de universitaire

plantentuin naar de Karel Ledeganckstraat nabij het Citadelpark verhuisde. Het prachtige Baudelooipark daarentegen werd voor altijd verminkt door de aanleg van een brede slingerende verkeersas, waarbij de overblijvende delen werden herleid tot schamel kijk- en buffergroen. Alleen een aantal unieke eeuwenoude bomen getuigen nog van deze vroegere pracht.

- (3) Van Hulthem schrijft naar “burger” Huybrechts, pastoor van de St. Baafsparochie onderstaande brief. Alle andere pastoors moeten waarschijnlijk een gelijkwaardig schrijven ontvangen hebben.

La municipalité de la commune et banlieue de Gand.

Au citoyen Huybrecht, curé de Saint-Bavon.

CITOYEN,

Chargés par les arrêtés des représentants du peuple, commissaires du gouvernement Français dans les départements dernièrement réunis, de faire disparaître dans les églises et autres monuments publics, les armoiries et signes de royauté et de féodalité, nous vous ordonnons en conformité de différentes loix sur cet objet publiées dans cette commune le 19 de ce mois, de faire disparaître dans la huitaine dans votre église les armoiries et autres signes proscrits de la royauté et de la féodalité, en vous advertissant en même temps du danger qu’il y aurait de ne pas vous conformer à ces loix puisque d’après les décrets du 1^r août 1793 v. st. et 18 vendémiaire an deux, toutes les maisons, parcs, jardins, écoles et bâtiments sur lesquels après les huit jours ces signes auront été ainsi à dessein et sciemment conservés, seront confisqués au profit de la République.

Mais en enlevant ces signes proscrits, vous observerez, Citoyen, de ne pas donner à ces décrets une extention que le corps législatif n’a pas entendu lui donner lui-même en les rendant destructifs des monuments des arts, de l’histoire et de l’instruction; car le règne de la liberté ne doit pas être le règne du vandalisme.

C’est pourquoi, s’il se trouve dans vos églises des tableaux peints par des maîtres distingués ou d’autres monuments publics intéressant les arts ou l’histoire qui portent quelques uns des signes de féodalité ou de royauté, qu’on ne pourrait faire disparaître sans leur causer un dommage réel, nous vous recommandons de conférer là-dessus avec le secrétaire-adjoint VAN HULTHUM, qui après nous en avoir fait rapport sera chargé de vous indiquer ce que dans ce cas il y aura à faire.

Quant aux tableaux, statues, livres imprimés ou manuscrits, gravures, dessins, etc. qui se trouvent dans les bibliothèques, cabinets ou musées publics ou particuliers, vous devez savoir qu’il est défendu de les détruire, mutiler et altérer en aucune manière, sous prétexte de faire disparaître les signes de royauté ou de féodalité.

Salut et Fraternité.

J.-F. VISPOEL, *Président,*

C. VAN HULTHEM, *Secrétaire-adjoint.*

Fait en séance du 24 frimaire, l’an quatre de la République, présents : VISPOEL, président, VAN DAELE, BRABANDER, NEYT, BREMMAEKER, ROOTHAESE, METDEPENNINGEN, VANDER CRUYCE, officiers municipaux, VAN TOERS, secrétaire-greffier, VAN HULTHEM, secrétaire adjoint, DE KEYSER, substitut agent national.

In potlood had men er de ontvangstdatum bij vermeld : “Reçu le 17 déc le soir”. In deze brief interpreteert Van Hulthem duidelijk de wet van 3 brumaire jaar II (24 oktober 1793) voor wat betreft de kunstvoorwerpen in positieve zin. Hij gaat zelfs verder in zijn wens conserverend op te treden en deinst er niet voor terug de term

507
5773⁵
CORPS LÉGISLATIF.

CONSEIL DES CINQ-CENTS.

DISCOURS

PRONONCÉ

PAR C. VAN HULTHEM (de l'Escaut),

*En présentant au Conseil la notice d'un livre
imprimé à Bamberg en 1462, par le cit. Camus.*

Séance du 24 fructidor an 7.

10bre 1799

REPRÉSENTANS DU PEUPLE,

Je viens vous présenter, au nom du citoyen Camus, membre de l'institut national et archiviste de la République, la notice d'un livre imprimé à Bamberg en 1462, inconnu à tous les bibliographes jusqu'en 1799, et dont le seul exemplaire complet qui soit connu a été

4

A

Fig. 4.

Redevoering uitgesproken door Charles van Hulthem de 24e fructidor van het jaar VII (10 september 1799) tegenover de "Raad der Vijfhonderd", de toenmalige volksvertegenwoordiging, over het verwerven van een zeer zeldzaam boek uit 1462 dat voortaan in de Nationale Bibliotheek berust. (Bibl. Rijksuniversiteit Gent - G 5773⁵).

“vandalisme” in de mond te nemen. Het eigenaardigste van al is dat hij zelf de twijfelgevallen wenst te beoordelen vooraleer verslag aan de gemeenteraad uit te brengen. Zijn voornaamste bedoeling was : tijd winnen. Het kerkbestuur antwoordt het volgende :

Les maîtres de la fabrique de la cathédrale de Gand.

Aux officiers municipaux de la Municipalité de la Commune de la même ville.

CITOYEN,

Au reçu de votre dépêche du 24 frimaire, qui nous est seulement parvenue le 27 suivant, nous nous sommes mis en devoir de le lendemain à tâcher exécuter son contenu, mais par la grande multiplicité des pierres sépulchrales aux armoiries qui se trouve dans notre église, nous prévoions qu'il sera impossible de satisfaire dans la huitaine à votre ordonnance, vu les jours courts et empêchés, raison pour laquelle nous vous prions de nous accorder une prolongation au moins de quinze jours.

Salut et Fraternité.

Bron : “Mesures relatives à la destruction des armoiries dans les églises gantoises en 1795. - Intervention de Charles van Hulthem.” Uittreksel uit : “Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie” door V. Vander Haeghen.

- (4) De “Réserve précieuse” behelst de buitengewoon waardevolle werken.
- (5) Vonckist : zie “Ghendtsche Tydinghen” 1988 nr. 3 blz. 165 nota (5) Aanhanger van Jan Frans Vonck.
- (6) J.G. Meyer : meer hierover in het vorige artikel.
- (7) Conventie van Reichenbach : Reichenbach is thans een Oostduitse stad in het district Karl-Marx-Stadt en telt ± 30.000 inwoners. Bij de Conventie van Reichenbach beloofde Pruisen geen steun te geven aan de Brabantse Revolutie, terwijl Oostenrijk afzag van zijn overwinning in de Balkan op Turkije.
- (8) Graaf Florimond Claude Mercy d'Argenteau : ° 26/4/1727 te Luik en † 25/8/1794 te Londen. Hij was een Zuidnederlands diplomaat van Lotharingse afkomst, was Oostenrijks gezant en opereerde vooral te Parijs in 1752 en tussen 1766 en 1790. Verder was hij gevolmachtigd minister te Brussel (1790). Op de conferentie te s'Gravenhage bewerkte hij de Oostenrijkse restauratie na de Brabantse Omwenteling (1789-1790).
- (9) Fleurus : Zie G.T. jg. 1988 blz. 166 (9).
- (10) Laurent : Was vertegenwoordiger van het volk bij het leger. Op 9 augustus 1794, onder voorwendsel dat de oorlog verklaard was aan Oostenrijk in het belang van België, liet hij ons land een belastingsbijdrage van 60 miljoen frank betalen, te storten in metaalgeld. Gent werd getaxeerd op 7 miljoen frank, te betalen binnen de 8 dagen! Toen in januari 1795 de aanslag nog niet betaald was, bepaalden de afgevaardigden dat met ingang van 10 pluviöse (29 januari) er 50.000 frank nalatigheidsintrest per dag diende betaald te worden. Er zouden dagelijks 10 gijzelaars naar Frankrijk gestuurd worden tot wanneer de 7 miljoen integraal betaald zouden zijn. Deze bijdrage diende gestort te worden door de adel, de geestelijkheid, de kloosters, de bevoorrechten, de grootgrondbezitters en de kapitalisten. De kleine landbouwers, werklieden, handarbeiders en “autres citoyens peu aisés” (andere minder welstellende burgers) waren er van vrijgesteld. De St.-Pietersabdij, de abdij van Baudeloo, Nieuwenbos, het kapittel van St-Baafs, het bisdom, en het seminarie werden respectievelijk getaxeerd op 1.000.000, 800.000, 100.000, 600.000, 50.000 en 100.000 frank. Het overige be-

Fig. 5.
Lithografie van Baignet. (Prentenkabinet Rijksuniversiteit Gent).

drag moest door 556 andere Gentenaars betaald worden. Deze heffing werd voorgesteld door de "Conseil municipal" (Gemeenteraad).

Onder de grootste fortuinen vinden we :

Baron de Draeck : 80.000 frank.

Dierickx, voorzitter van de Raad van Vlaanderen : 60.000 frank.

Della Faille d'Assenede : 50.000 frank.

Markies de Rhodes : 40.000 frank.

Burggraaf Vilain XIII : 40.000 frank.

Op te merken valt dat Hopsomere, die getaxeerd was op 2.000 frank spontaan 4.000 frank stortte.

- (11) Renier Georges Du Bosch : ° te Watervliet 19 april 1765.
Onbuigzaam papenvreter, Machiavellistisch keihard figuur berucht voor zijn geweld, aanhoudingen, chantage, bedrog en blind despotisme. Later "Commissaire du Directoire" bij het Scheldedepartement. Een volledig artikel wordt aan hem gewijd in deel IX van "Republikeinse Gentse figuren." in mei 1989.
- (12) Ecole centrale : Centrale School, thans Koninklijk Atheneum op de Ottogracht.
- (13) De St.-Pieterskerk was als nationaal goed aangeslagen en onder invloed van van Hulthem omgevormd tot Nationaal Museum. Zo werden heel wat kunstschaten van de vernieling gevrijwaard.
- (14) Staatsgreep van brumaire : zie 2e deel G.T. 1988 blz. 166 nota (19).
- (15) Tribunaat : zie 1e deel G.T. 1988 blz. 111 nota (3).
- (16) Charles Joseph Mathieu Lambrechts : ° St.-Truiden 20/11/1753, † Parijs 3/8/1823
Rector van de universiteit te Leuven, "Officier municipal" te Brussel, commissaris van het "Directoire exécutif" bij het departement van de Dijle, senator van het keizerrijk, afgevaardigde van de Seine-Maritime en van de Bas-Rhin. Een beginselvast man met weinig vrienden en veel vijanden.
- (17) Bassenge en Fabry zijn Luikse patriotten die actie voerden in het Prins-Bisdome. Beiden zijn doordrongen van de revolutionaire idealen en het idee van de volkssoevereiniteit. In 1787 stichtten ze de "Société patriotique" of "Vaderlandse Vereniging" waarvan zij de meest beluisterde sprekers zijn. Ze vallen het bestuur van de Prins-Bisschop aan en ontketenen een opstand waardoor zij er in slagen om de 16e april 1790 het Luikse volk er van te overtuigen de afzetting van de Prins-Bisschop uit te roepen. Deze laatste acht het raadzamer te vluchten, maar op 11 januari 1791 slaagt hij er in met de hulp van Pruisen en Oostenrijk, zijn macht opnieuw te vestigen. Bassenge en Fabry vluchten naar Frankrijk. Zij komen terug met de troepen van Dumouriez.
De 7e december, slechts enkele dagen na Jemappes, kiezen ze een "Convention nationale liégeoise" of "Nationale Luikse Conventie" waarbij Fabry het voorzitterschap waarneemt en Bassenge het ondervoorzitterschap. Ze trachten Luik bij Frankrijk te voegen. Na de terugkeer van de Oostenrijkers vluchten ze opnieuw naar Frankrijk en maken deel uit van het "Comité des Belges et Liégeois unis" (Comité der verenigde Belgen en Luikenaars). Daar gaan ze in discussie met Du Bosch. (Zie voetnota 11).